

# Uzaktan Eğitime Yakın Dönem Türk Tarihinden Bir Örnek; Ebüzziya Tevfik Bey'in Edebiyat Dersleri

Ömer GÜN\*,1



## Araştırma Makalesi

Takvim-i Vekayi  
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 31.12.2022  
Kabul (Acceptance): 03.06.2022  
Gönderi (Submitting): 26.03.2022

Cilt (Vol): 10  
No (Issue): 2  
Sayfa (Pages): 125-145

Adres:  
1 Millî Eğitim Bakanlığı  
ORCID: 0000-0003-1689-5497

\*Sorumlu Yazar (Corresponding);  
E-mail: omergun68@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Ebüzziya  
Tevfik Bey, Uzaktan Eğitim, Velid  
Ebüzziya, Mektupla Öğretim.

## TELHİS (ÖZ)

Uzaktan eğitim özellikle son yıllarda sıklıkla tercih edilen eğitim modellerinin başında gelir. Özellikle Covid 19 pandemi süreci ile birlikte bu durum bir tercihten öte zorunluluk haline gelmiştir. Bilindiği gibi dünyada çok daha erken dönemde başlayan uzaktan eğitim faaliyetleri Türkiye'de ancak 1927 yılında tatbik edilme olanağı bulmuştur. Esasen planlı ve düzenli olarak yapılan bu faaliyetlerden daha erken dönemde uzaktan eğitimin münferid örneklerini görmek mümkündür. Nitekim 1900 yılında başlayan Ebüzziya Bey ve oğlu Velid Ebüzziya arasında gerçekleşen uzaktan eğitim faaliyeti bu hususa dair önemli bir örnek olarak verilebilir. Yeni Osmanlı hareketinin öncülerinden olan gazeteci, yazar Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey Konya'ya sürgün edilmesi ile okuldan uzaklaştırılarak evinde göz hapsine alınan ve eğitimi akamete uğrayan oğlu Velid Ebüzziya'ya dört yıl boyunca Konya'dan onlarca mektupla yazarak edebiyat dersleri vermiştir. Böylece oğlunun eğitim hayatının devam etmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu çalışma bahse konu eğitim faaliyetine yönelik bir araştırma ve incelemeyi ihtiva etmektedir.



# **An Example From Recent Period Turkish History To Distance Education- Literature Lessons From Ebuzziya**

Research Article

---

## ABSTRACT

---

Distance education is one of the most preferred education models, especially in recent years. Especially, with the Covid-19 pandemic process, this situation is a necessity rather than a choice. As it is known, distance education activities, which started much earlier in the world, found the opportunity to be implemented in Turkey only in 1927. It is possible to see the individual examples of distance education, earlier than activities essentially planned and done on a regular basis. As a matter of the fact, the distance education, beginning in 1900 and taking place between Ebüzziya Bey and his son, Velid Ebüzziya, can be given as an important example about this issue. Journalist, writer, one of the pioneers of the New Ottoman Movement, Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey gave literature lessons to his son, Velid Ebüzziya, who was exiled to Konya, suspended from school and placed under probation at home and whose education failed, but writing dozens of letters from Konya for four years. Thus, he enabled his son to continue his education life. This work includes a search and examination for the mentioned educational activity.

---

## KEYWORDS

---

Ebüzziya Tevfik Bey, Distance Learning, Velid Ebüzziya, Instruction by Letter.

## GİRİŞ

Bilindiği gibi eğitim, bireyler ve toplumlar üzerinde meydana getirdiği doğrudan ve dolaylı etki ile insanın gelişmesinde önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla insanoğlu var olduğu ilk dönemden itibaren muhteva ve metodu her dönem değişmekle birlikte kendini ve gelecek nesillerini yetiştirme gayreti içinde olmuştur. Zira eğitim gelişmiş ya da gelişmemiş tüm ülkeler için hayati mana da gereklidir. Eğitim bireyin yalnızca sosyal ve kültürel alanda gelişimini sağlayan bir araç değil aynı zamanda yatırım aracıdır. Daha açık ifadeyle eğitim, insanoğlunun kendine yaptığı en kazançlı yatırımdır (Büyükaslan, 1995, s.535).

Öte yandan bireyin yaşantısında önceden tasarlanmış bir süreci ifade eden eğitimin daha etkili verimli olabilmesi için bir plan ve program dâhilinde yürütülmesi gerektiği muhakkaktır. Nitekim bu maksada matuf olmak üzere pek çok öğretim yöntem ve tekniği geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Esasen bu hususta meydana gelen gelişmelerin temelinde yatan nedenlerin başında eğitimde yenileşme çabaları ile zaman zaman ortaya çıkan ve eğitimde akşamlara yol açan sorunlar yer almaktadır. Söz konusu sorunların başında yer alan eğitimde fırsat eşitsizliği ve akamete uğrayan eğitim süreçleri ile bireysel ve toplumsal amaçların gerçekleştirilmesinde yaşanan zorluklar geleneksel eğitim metodu karşısında “uzaktan eğitim” gibi yeni yöntemlerin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır (Kaya, 2002, s.9).

## 1. UZAKTAN EĞİTİM

Uzaktan eğitim farklı tanımları yapılmış olmakla birlikte genel olarak “farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğretim elemanlarının, öğrenme – öğretim faaliyetlerini, iletişim teknolojileri ve posta hizmetleri ile gerçekleştirdikleri bir eğitim modeli olarak ifade edilmektedir (Arat ve Bakan, 2011, s.363). Uzaktan eğitim öğretim ve öğrenme kavramlarını bir araya getiren bir terimdir. Konu ile alakalı tanımlarda da ifade edildiği gibi uzaktan eğitim geleneksel eğitim modellerine göre bir takım avantajlar ihtiva etmektedir. Bunların başında maliyet avantajı gelir. Zira uzaktan eğitimde öğretim

masrafları geleneksel eğitim modeline göre daha makuldür. Bu durum maddi durumu olmayan ya da öğrenim görebilme şansı olmayan insanlara faydalanabilme olanağı sağlamıştır. Uzaktan eğitimin sağladığı bir diğer avantaj zaman ve mekân avantajıdır. Böylece öğrenci ve öğretim elemanları istedikleri zaman istedikleri yerden eğitim alabilme olanağına kavuşur. Bu durumu fiziki koşulların yetersiz olduğu ülkeleri bu konuda yatırım yapmaya zorlamaktadır. Uzaktan eğitimin son dönemde sağladığı bir avantajda teknolojidir. Özellikle son yıllarda gelişen teknolojik altyapı ile multimedya imkânlarının derslerde kullanılabilmesi dersleri daha anlaşılır getirirken öğrenmenin de kalıcılığını artırmıştır. Ayrıca öğrencilere ders dışındaki zamanlarda öğrenme sürecini tekrar etme olanağı sunmaktadır. Bu sayede öğrenci bir dersi istediği zaman istediği kadar tekrar edebilme imkânına kavuşmuştur (Karaş ve Kahraman, 2011, s.2; Yurdakul, 2005, s.252).

Uzaktan eğitim bütün bu avantajlarının yanında bir takım dezavantajlarda ihtiva etmektedir. Bunların başında uzaktan eğitimde öğretmenin mimik, vücut hareketleri, ses tonu gibi anlatımı doğrudan etkileyecek yardımcı unsurlardan yararlanamaması gelir. Özellikle mektupla öğretim sürecinde bu durumun daha belirgin hissedildiği muhakkaktır. Ayrıca örgün eğitim sisteminde olduğu gibi öğrenciler arasında birliktelik, grup bilinci ve kültürel etkileşim gibi öğrencilerin sosyal gelişimini sağlayan psikolojik ve sosyal unsurların eksik olması da uzaktan eğitimin dezavantajları arasında yer alır. Bunun yanı sıra öğrenme motivasyonu olmayan öğrenciler için uygun olmaması, aktif öğrenmeyi desteklemesine karşın öğrencinin çoğunlukla pasif durumda olması da aynı şekilde dezavantajlar arasında sıralanabilir. Son dönemde yaşanan teknolojik gelişmelerle bu dezavantajların bir kısmı geçerliliğini kaybetmiş olsa da uzun süreli bilgisayar kullanımının sağlık sorunlarına yol açması, hem öğrenciler hem de öğretim elemanları açısından son dönemde ortaya çıkan sorunlar arasında yer alır (Odabaş, 2003, s.30-31). Ayrıca uzaktan eğitim için gerekli altyapının yetersizliği de bu konudaki bir diğer dezavantaj olarak ifade edilebilir (Karaş ve Kahraman, 2011, s.2).

Uzaktan eğitim uygulamalarının dünya tarihinde uzunca bir geçmişe sahip olduğu ve bu uygulamaların eski çağlarda başladığı kabul edilmekle beraber bu hususa dair verilen ilk somut örnek 20 Mart 1728 tarihli Boston

Gazetesi'ndeki mektupla, steno dersleri verileceğine dair ilandır (Kırık, 2014, s.80). Ardından 1833 yılında bir İsveç gazetesinde mektupla yazılı anlatım dersi verileceğine ilişkin bir ilana rastlanmıştır. Ancak dünyadaki ilk uzaktan eğitim uygulaması 1840 yılında İngiltere'de Isaac Pitman tarafından başlatıldığı kabul edilmektedir. Bir stenograf olan Pitman İngiltere'nin Bath şehrinde mektupla steno öğretmeye başlamıştır. 1856 yılına gelindiğinde uzaktan eğitimle alanında ilk örgütlü girişim başlar. Almanya'nın Belin şehrinde Charles Toussaint ve Gustav Langenscheid, Langenscheid adıyla öğretim malzemeleri yayınlayan ve o yıllarda uzaktan eğitim uygulayan dil okulunu kurar. Benzer bir girişimde 1898'de İsveç'te başlatılır. Hans Hermod kendi adıyla anılan ve uzaktan eğitimle eğitim uygulayan liseyi kurar. Amerika Birleşik Devletlerinde uzaktan eğitime dair ilk çalışmalar 1873 yılında Anna Eliot Ticknor tarafından başlatılır. Ardından ertesi yıl Illinois Wesleyan Üniversitesi'nde başlar ve 36 yıl sürer. 1883 yılında Mektupla Eğitim Üniversitesi kurulur ancak oda bir süre sonra kapatılır (Kaya, 2002, s.29; Arat ve Bakan, 2011, s.365). Asya kıtasında da bu yönde gelişmeler yaşanır. Çin, Malezya Japonya ve Hindistan gibi ülkelerde mektupla öğretim çalışmaları başlamıştır (Uşun, 2006, 215).

Türkiye'de uzaktan eğitime dair ilk planlı çalışmalar John Dewey'in öğretmen yetiştirme konusunda uzaktan eğitimi teklif etmesi ile başlar. Nitekim 1927 yılında okuma yazma öğretimi için "Muhabere Yoluyla Tedrisat" uygulaması bunun Türkiye'de ki ilk örneğini oluşturur (Karaş ve Kahraman, 2011, s.3). 1927-1955 yılları arasındaki dönem Türkiye'de uzaktan eğitimin bir düşünce olarak tartışıldığı dönemdir. Örneğin 1933 yılında mektupla öğretim kurslarının düzenlenmesi düşüncesi ortaya çıkar. Ardından 1939'da İlk Milli Eğitim Şurası'nda yaygın eğitim konusu tartışılır. Devamında formal eğitimde sürecinde uzaktan eğitimin kullanılabilme fikri üzerinde durulur. 1941 yılında ilk eğitsel radyo yayını olarak "Ziraat Takvimi" başlatılır. 1951 yılında Öğretici Filmler Merkezi oluşturulur. Daha sonra radyo yayınlar üzerinden eğitici programlarla uzaktan eğitim programları tatbik edilir (Bozkurt, 2017, s. 88).

1956 yılına gelindiğinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü banka çalışanlarına mektupla öğretim programı başlatır (Kaya, 2002, s.30). Ardından 1960 yılında İstatistik ve Yayın Müdürlüğü bünyesinde uzaktan eğitim yapmayı amaçlayan "Mektupla Öğretim

Merkezi Kurulu” kurulur. 1962 yılında çeşitli sebeplerle okula devam edemeyen okul çağındaki çocuklar, mesleki eğitim almak isteyen yetişkinler ve yüksek derecedeki mesleki ve teknik okulları dışarıdan bitirmek isteyen insanların mektupla eğitimi için Mektupla Eğitim Merkezi Yönetmeliği yayınlanır. 1966 yılından Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün kurulur. Daha sonra uzaktan eğitimde iletişim teknolojilerinin kullanılması kapsamında 1968 yılında yayın hayatına başlayan TRT yayınlarında eğitsel programlara yer vermeye başlanır (Karaş ve Kahraman, 2011, s.3). 1973 yılında Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nde (EİTİA) Televizyon ve Eğitim Enstitüsü kurulurken ertesini yıl 1.7.1974 tarih ve 420-14053 sayılı Bakanlık onayı ile Mektupla Öğretim Merkezine bağlı Mesleki ve Teknik Öğretim Mektupla Öğretim Okulu adı ile yeni bir okul açılır. Mektupla Öğretim Okulu’nda mesleki-teknik kursların yanı sıra, Üç Yıllık Eğitim Enstitüleri ile Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Ticaret Turizm Yüksek Öğretmen Okulunun bütün bölümlerinin programları uygulanmaya konulur. Nitekim 1974-1975 öğretim yılında yaklaşık 50 bin öğrenci bu okula kaydedilir (Kaya, 2002, s.31). Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığına yükseköğretim yapma görevi verilirken Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR) kurulur. YAYKUR, okul çıkışları öğrencilere, toplumun gereksinim duyduğu alanlarda eğitim teknolojisinin bütün imkânlarından yararlanmak amacıyla televizyonu merkeze alarak bir öğretim uygulanması planlar. 1982 yılında ise üniversite düzeyinde tek uzaktan eğitim kurumu olan Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi kurulmuş ve uzun yıllar TV, radyo ve posta yoluyla uzaktan eğitim hizmetini sürdürmüştür (Karaş ve Kahraman, 2011, s.3; İşman, 2011, s. 110-149; İspir, 2003, 88-93).

Esasen buraya kadar izah edilenlerin dışında uzaktan eğitime dair uygulama örneklerini Türk tarihinin daha önceki dönemlerinde de görmek mümkündür. Örneğin bunlardan biri XI. yüzyılın tanınmış Türk bilim insanları İbn-i Sina ve Birûnî arasında gerçekleşir. İbn-i Sinâ kendisinden felsefe konusunda yardım almak isteyen Birûnî’nin hazırladığı 10 soruya mektuplarla cevap vererek felsefî öğretilerini aktarmıştır (Küyel, 1974, s.83-127). Buna dair bir başka örnekte Osmanlı döneminden verilebilir. XX. yüzyılın hemen başında Sultan Abdülhamid idaresince Konya’ya sürgün edilen Yeni Osmanlı hareketinin öncülerinden gazeteci, yazar Ebüzziya Mehmet Tefvik Bey bu

sırada İstanbul'da bulunan ve eğitimi akamete uğrayan oğlu Velid Ebüzziya'ya dört yıl boyunca onlarca mektupla yazarak edebiyat dersleri vermiştir. Şimdi bu çalışmanın konusunu oluşturan dersleri veren Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'i tanıyalım.

## **2. EBÜZZİYA MEHMET TEVFİK BEY (1848-1913)**

Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey 1848'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına ilk olarak Sultanahmet'te Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nde başlayan Ebüzziya Tevfik Bey 1857'de babasının ölümü üzerine "peder- mande" denilen usule göre babasının yerine aynı daireye memur olarak alınır. Memuriyet hayatı Maliye'nin çeşitli kalemlerinde çalıştıktan sonra Şura-yı Devlet'te devam eder. Esasında Ebüzziya Tevfik Bey belirli ve düzenli öğrenim görmeden kendisini yetiştirir. Asıl eğitimini ise Şinasi ve Namık Kemal gibi devrinin öncü edebiyatçılarından alınır (Ebüzziya Tevfik, 1973, s.8; Konyalı, 1974, s. 2343).

Ebüzziya gazetecilik hayatına 1864'te Ruzname-i Ceride-i Havadis'te başlar. Ardından Namık Kemal'in teşviki ile Tasvir-i Efkâr gazetesine geçer. Memuriyet hayatı ile birlikte genişleyen çevresi onun ikbaline de yeni kapılar açar. Bu arada Tanzimat sonrası bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkan Yeni Osmanlı Cemiyeti'ne dâhil olur. 1868 yılına gelindiğinde Mithat Paşa'nın başında bulunduğu Şura-yı Devlet dairesinde göreve başlar. Ancak Mithat Paşa'nın görevden azledilmesi ile bu görevinden ayrılır ve çeşitli kamu kuruluşlarında kısa süreli görevler yapar. Bir süre sonra istifa ederek memuriyet hayatına son veren Ebüzziya, Tasvir-i Efkâr matbaasını devralır (Çoşkunlar, 1957, s. 65-66; Akgün, 1987, s.3).

Matbaanın tamamen devralınmasından sonra Namık Kemal'in İbret gazetesi burada basılmaya başlanır. Gazetenin yaptığı muhalefet ve elde ettiği baskı sayısı hükümette rahatsızlık oluşturur. Nitekim aralarında Ebüzziya'nın da bulunduğu gazete çalışanları çeşitli görevlere atanarak sürgün edilir. Ancak Mahmud Nedim Paşa hükümetinin düşmesinden sonra bu kararlar iptal edilir. Bu arada Ebüzziya, Hadika ve Sıraç gibi gazetelerle yayın hayatını devam ettirmeye çalışsa da bir süre sonra bu gazeteler de kapatılır. Ebüzziya muzır

neşriyat bulundurmak suçuyla Ahmet Mithat Efendi ile beraber Rodos'a sürgün edilir (Ebüzziya, 1994, s.374).

Mehmet Tevfik Bey, Rodos'ta, hazırladığı yazıları Şemsettin Sami Bey aracılığı ile yayınlamaya devam eder. Ancak sürgün olduğu gerekçesi ile kendi ismini kullanamadığı için Ebüzziya mahlasını kullanır. Bu arada Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışı ile yurda döner ve Kanun-ı Esasi hazırlık komisyonunda görev alır. Cem'iyet-i Mütercim'in'e dâhil olur. Fakat 93 Harbi sonrası Sultan Abdülhamid'in başlattığı tasfiye sürecinden oda nasibini alır ve Bosna mektupçuluğuna tayin edilir. Buradaki görevi Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından geçici olarak işgaline kadar devam eder. İstanbul'a dönüşünde Mekteb-i Sanayi (Sultan Ahmed Erkek San'at Okulu) Müdürlüğü'ne getirilir. Ebüzziya bu görevinde de uzun süre kalmaz. Bunun üzerine kendisini tamamen siyasetten soyutlayarak mecmua ve editörlük işlerine yoğunlaşır. Ancak hafiyeler bir taraftan, jurnalciler diğer taraftan rahat vermezler, Konya'ya, sürülene kadar 10 defa tutuklanıp Zaptiye Nezaretinde, Yıldız Mahkemelerinde sorguya çekilir, evi ve matbaası birçok defa basılarak evrakına el konulur (Ebüzziya, 1994, s.375-376). Nitekim Sultan Hamid'in hafiyelerinden Baba Tahir tarafından verilen bir jurnal sonrası Konya'ya sürgün kararı verilir (Tokgöz, 1993, s.106; Konyalı, 1974, s.2351-2352; Son Posta, 15 Şubat 1945, s.5).

Bu kararın ardından Ebüzziya Bey, oğlu Talha ile birlikte 11 Nisan 1900'de Konya'ya gelir. Ebüzziya Bey Konya'da Ağustos 1908'e kadar sekiz yıl sürgün hayatı yaşar (BOA., Y. PRK. UM., 53/57; Kırmızı, 2016, s.150). Ebüzziya Bey Konya'da kısa süre de geniş bir çevre edinir. Konya'nın sosyal ve kültürel hayatına önemli hizmetlerde bulunur. Edebiyat ve sanat çalışmalarına devam eder. Devrinin en kuvvetli kûfi hat ve arabesk tezyinat üstatlarından biri olan Ebüzziya, İstanbul'da matbaasında bastığı eserlere kûfi yazılarla yaptığı kapaklarda ve birçok binanın süslemelerinde yaptığı desenlerdeki örnekleri kullanarak hat modelleri hazırlar, bunlarla hem çok güzel seccadeler meydana getirilebilme hem de eski Selçuk hat geleneğini ihya edebilme olanağı bulur. Öyle ki oğlu Talha'nın da yardımları ile yapılan yeni tip tezgâhlarda dokunan halılar bir sergiye dönüşür. Bu sergi yalnızca Konya'nın değil Anadolu halıcılığının gelişimine katkılar sağlar. Bilhassa ıslah edilmiş tezgâhlar ve yeni



motifler bu yeni bir bakış açısının ortaya çıkmasında öncülük eder (Ebüzziya, 1985, s.469-479).

II. Meşrutiyet'in yeniden ilanı üzerine çıkan genel af ile yurda dönen Ebüzziya Bey, bu dönemde fiilen politikaya atılarak İttihat ve Terakki Fırkası Konya mebusu olarak meclise girer. Bu arada yayıncılık faaliyetlerine devam eder. 31 Mart hadisesi sonrasında İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf fırkalarının mücadelesi sırasında ilan edilen örfi idare günlerinde çıkarmakta olduğu gazete defalarca kapatılır. Her defasında yeni isimlerle yayın hayatına devam etmeye çalışır. Tutuklanarak matbaası mühürlenir. Ebüzziya Bey Bab-ı Âli Baskınından sonra serbest bırakıldığının ertesi günü vefat eder (27 Ocak 1913) (Ebüzziya, 1994, s. 376; İkdam, 5 Ağustos 1908, s.2).

Ebüzziya Bey, kuvvetli azmi ve iradesi sayesinde kendini geliştirmiş, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve Rumca öğrenmiş, edindiği geniş bilgi ve kültür sonucunda çıkardığı gazete, dergi ve diğer yayın faaliyetleri ile devrinde tek başına bir mektep olmuştur. Halkın bilimsel ve kültürel manada gelişmesini teşvik edecek eserler basmak maksadıyla yayıncılığa başlayan Ebüzziyâ, yayımladığı eserlerle, Almanya'da 1889'dan beri düzenlenen milletlerarası sanat baskıları (édition de lux) yarışmalarına katılarak her yıl birkaç eseri ile dereceye girmiş ve bunlar Internationale Graphische Muster-Austausch adlı yıllığa alınmıştır. Ayrıca bu başarısından dolayı kendisine Fransa Devleti tarafından kültür hizmeti liyakat madalyası verilmiştir. Basın yayın, gazete ve matbaa tekniği gibi birçok alanda ülkeye çeşitli yenilikler getiren Ebüzziya Tevfik, zihniyet bakımından, bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine millî ve dini inançlarına bağlı kalarak ve faydalı her türlü yeniliği benimseyerek gelişebileceğine inanan muhafazakâr bir Osmanlı aydınıdır (Ebüzziya, 1994, s.376).

Tüm bu süreçlerin arasında Ebüzziya Tevfik Bey, çocuklarının eğitimini de ihmal etmemiştir. Bilhassa Konya sürgünü sırasında İstanbul'da kalan oğlu Velid ile yakından ilgilenir. Zira Velid de babasının sürgün kararı ile okuldan uzaklaştırılarak göz hapsine alınmıştır. Beş yıl kadar süren bu hapis müddetinde bir yandan ona psikolojik destek sağlamaya çalışırken bir yandan da Konya'dan gönderdiği mektuplarla edebiyat ve dil dersleri vermiştir (Son Posta, 18 Ocak 1945, s.6).

### **3. VELİD EBÜZZİYA BEY (1882-1945)**

Ebüzziya Mehmet Tevfik Beyin küçük oğlu olan Velid, 1882'de İstanbul'da dünyaya gelir. Eğitim hayatına Behram Ağa İlkokulu'nda başlar ardından Mekteb-i Sultani'ye devam eder. Velid burada tahsil hayatına devam etmekte iken babası ve aynı okulun son sınıfında okuyan ağabeyi Talha Ebüzziya Konya'ya sürgün edilince "sürgün oğludur, mektepte kalmaz" denilerek okul ile bağı koparılır ve Bakırköy'deki evlerinde ev hapsine sokulur (İSAM. ZE. 8/341). Dört yıl süren bu süre zarfında bitişiklerinde Bakırköy Fransız Frerler Okulu'na gizlice giderek okuldaki hocalardan özel ders alan Velid Ebüzziya, böylece Fransızcasını ilerletme imkânı bulur. Öte yandan sürgünde bulunan babasının Konya'dan gönderdiği mektuplarla edebiyat eğitimine devam eder, ayrıca kendi gayretleri ile Arapça ve Farsça öğrenir. Ev hapsinin kaldırılmasından sonra Velid Ebüzziya, Mekteb-i Sultani'ye kabul olunmaz, bunun üzerine Bakırköy Saint Benoit okulunu bitirmeye mecbur kalır (Ebüzziya, 1994, s.371).

Yüksek tahsilini İstanbul Hukuk Fakültesinde tamamlamış, ardından Meşrutiyetin ilanı üzerine Paris'e giderek Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiştir. Bu arada Le Temps ve Le Figaro gibi gazetelerde staj yapma imkânı bulmuştur. Nitekim Balkan Harbi sonrası İstanbul'a dönünce babası ve ağabeyinin yanında gazeteciliğe başlamıştır. Bir süre sonra Tasvir-i Efkâr'da "Ebüzziya zade" imzası ile başmakale yazmaya başlayan Velid Ebüzziya, babasının vefatından sonra hem gazetenin baş muharrirliğini, hem de yazı işleri müdürlüğünü üstlenmiştir (İSAM. ZE. 8/341).

Balkan Savaşları ve ardından başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın en buhranlı günlerinde gazeteciliğe devam eder. Gazetesi sık sık kapatılır. Her defasında kapatılan gazetenin adını değiştirerek yeniden yayın hayatına devam etmesini sağlar (İSAM. ZE. 8/341). Birinci Dünya Savaşı'nın sonunu getiren Mondros Mütarekesi'nin ilanı üzerine Trakya ve Anadolu'da başlayan mahalli direniş örgütlerinin sözcüsü gibi hareket eder. Bunun üzerine Damat Ferit hükümetlerinin hedefi haline gelir (Ebüzziya, 1994, s.372). Ağabeyi Talha ile beraber "M. M. Grubu" denilen ilk yeraltı mukavemet teşkilatını oluşturan Ebüzziya Velid, bu süreçte Kuva-i Milliye'ye destek olmaya çalışır. İstanbul'un işgali sırasında Şehzadebaşı'nda yaşanan hadisenin haberleştirilerek halkın

galeyana getirilmesi için Anadolu'ya gönderilmesi üzerine Tasvir-i Efkâr kapatılır, Velid Ebüzziya, Malta'ya sürgün edilir. Yaklaşık bir yıl süren sürgün hayatından sonra serbest bırakılan Velid Ebüzziya, yurda dönünce yeniden Tevhid-i Efkâr'ı çıkarmaya başlar (2 Haziran 1921). Bu dönem onun çalışmaları ile memlekete en büyük hizmette bulunduğu dönem olur. Zira Tevhid-i Efkâr adeta Millî Mücadele hareketinin İstanbul'da tek temsilcisi olur. Her gün yapılan yayınlarla Anadolu hareketine olan güven, inanç dile getirilir (İSAM. ZE. 8/341).

Bir taraftan basın-yayın yolu ile bu mücadeleyi sürdüren Velid Ebüzziya, diğer taraftan da kurucusu olduğu mukavemet teşkilatı eliyle itilaf devletleri nezaretinde bulunan silah depolarından kaçırdığı cephaneyi Anadolu'ya gönderme çabasında olmuştur. Nitekim bu hizmetleri zaferden İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir (Tevhid-i Efkâr, 27 Şubat 1924, s.1).

Velid Ebüzziya, Cumhuriyetin ilanı sonrası yapılan inkılaplara yönelik şiddetli tenkitlerde bulunur. Nitekim bu tenkitler nedeniyle önce tutuklanır, ardından bir grup gazeteci ile birlikte (Ahmet Emin, Suphi Nuri, Ahmet Şükrü, Eşref Edip, Mecdi Sadrettin, Ahmet Lütfü, Abdülkadir Kemali, Hüseyin Avni) İstiklal Mahkemelerinde yargılanır. Mahkeme diğer gazetecilerin gazetecilik faaliyetlerini yasaklarken Velid Ebüzziya bu yasaktan istisna edilir. Ancak o gazetecilik faaliyetlerine 1934 yılına kadar ara verir (Ebüzziya, 1994, s. 372).

Velid Ebüzziya 1934'te Zaman gazetesi ile yeniden yayın hayatına geri döner. Ancak beklediği başarıyı yakalayamaz. Nitekim gazeteyi devrederek matbaa işleri ile meşgul olmaya başlar. Bir süre sonra Ziyad Ebüzziya'nın çıkarmaya başladığı Tasvir-i Efkâr'da baş makale ve Selim Sabit takma adıyla siyasi yazılar yazmaya başlar. Fakat II. Dünya Savaşı'nın çetrefilli günlerinde hükümet çeşitli vesilelerle gazete kapatılır, Ebüzziya Velid'in yazı yazmaya devam etmesi durumunda gazetenin tamamen kapatılacak tehdidi karşısında yazı yazmaktan vazgeçer. Son derece dürüst, mütevazı ve samimi bir karaktere sahip olan Velid Ebüzziya Bey 13 Ocak 1945'te vefat etmiştir (İSAM. ZE. 8/341).

#### **4. EBÜZZİYA TEVFİK BEY'DEN VELİD EBÜZZİYA'YA EDEBİYAT DERSLERİ**

Daha önce bahsedildiği gibi Ebüzzıya Tefvik Bey'in Konya'ya sürgünü ile oğlu Velid Ebüzzıya'da okuldan uzaklaştırılarak ev hapsine alınır. Bu durum Ebüzzıya Mehmet Tefvik Bey'i derin bir üzüntüye sevk eder. Nitekim bu tarihten sonra "peder-i mütehassir" Ebüzzıya Tefvik Bey'in üç derdi vardır: Velid'in terbiyesi, Velid'in din terbiyesi, Velid'in kültürü, Velid'in ekmek parası (Son Posta, 15 Şubat 1945, s.6). Ancak oğlundan uzak kalan Ebüzzıya Tefvik Bey bu hadiseden sonra onunla yakından ilgilenmeye devam eder, ona maddi ve manevi olarak destek olur (İSAM. ZE. 7/232). Sürecin en başından itibaren karşılıklı mektuplarla oğlunun eğitimini yakından takip eder (İSAM. ZE. 1/10). Nitekim bir süre sonra Bakırköy Fransız Frerler Okulu'na gizlice giderek buradaki hocalardan özel ders almaya başlayan oğluna gönderdiği mektuplarla edebiyat dersleri vermeye başlar.

Ebüzzıya Bey günümüzde yaygın olarak kullanılan uzaktan eğitim modelinin Türkiye'deki ilk uygulayıcılarından. Ancak dört yıl devam eden bu süreçte yapılan çalışmanın sistemli ve planlı olmaktan ziyade konu odaklı ve ihtiyaca yönelik olduğu görülür. Nitekim kimi zaman Arapça ve Türkçe gramer konuları kimi zamanda örnek bir metin üzerinden hareketle yazım teknikleri gibi konular mektuplarda işlenir. Örneğin dilimize Arapçadan geçen İsm-i Mensûblar konusu bunlardan biridir (İSAM. ZE. 7/225).

Ebüzzıya Tefvik Bey konuların anlatımında açıklayıcı olma gayretinde olur, somut örnekler verir. Örneğin ism-i mensubları anlatırken şu ifadelerle konuya açıklık getirir; "Türkçede Edât-ı Nisbet (lı) ve (lu) harfleri olduğu mâlûmdur. Konyalı, Bursalı Selikaya hangisi hoş gelirse öyle kullanmalı. Fârisîde ise Yay-ı Memdûde Edât-ı Nisbetdir ki gerek Fârisîde gerekse Arabî isimlere lâhık olur. Lisânımızda da kabul olunmuşdur: İsfahânî, Bağdâdî, Şehrizûrî gibi (Dostlarımdan İsfahânî bir zat – Bizim Bağdâdî İsmâil Bey – Benim hocam Şehrizûrî meşhur Ömer Efendi idi dediğimiz gibi)

İsm-in âharında He-i Resmîye olursa Yây-ı Nisbîyeden evvel bir Vav getirilir. Konyevi, Ankaravi denir. Fakat Ankaralı, Bosnalı ta'birleri dururken bu kaideye ittiba'a lüzum görülmez. Konyalı yerine de ba'zan Konevî denir. Sadrüddîn-i Konevi.

Arabîde Yây-1 Nisbet Yây-1 Müşeddedir. Fakat bu Yây-1 Nisbet yalnız Arabî isimlerle ale'l umum esmâ-i hassaya lahık olur. Şarkîyye, Şimâliyye, Garbîyye, Cenûbiyye, Cevvîyye, Semâviyye, Mustafaviyye, Siyâsiyye, Fennîyye, İlmîyye, Edebîyye, Sun'îyye, İçtimâ'îyye, Felekîyye ve emsali gibi. Fakat böyle müteharrik olmadığı suretde tıbkı Fârisînin Yây-1 Nisbeti gibi telaffuz olunur. İrânî, Fârisî, Arabî gibi." Dilimize Arapçadan giren kaidelerin kullanımını ile ilgili fikirlerini paylaşır: "Arabîde cârî olan İsm-i Mensûb kavâ'idini tamamıyla hıfz ve tatbîke mecburiyetimiz yoktur. Zaten bu kavâ'id hem pek karışık hem muttarid değildir. Eğer Arap lisanını – Fransızca öğrendiğimiz gibi – tahrir ve tekellüm için tahsil edecek isek her türlü istisnasıyla beraber hıfz-ı itkaana mecburuz. Fakat mâdemki Osmanlı Türkçesinde söyleyip yazmayı öğrenmek istiyoruz, binaenaleyh Arabîde mer'î olan İsm-i Mensub kavâ'idinin kâffesini belleme ihtiyacından vâresteyiz."

Ebüzziya Tefvik Bey işlenen konu ile alakalı ödev ve tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmez. Örneğin ism-i mensublarla alakalı dersin ardından Velid'e; "Şimdi oğlum sen benim tuttuğum kaideye gel, zaman ve mekân icabı olarak hocasız öğrenenler öyle yapar: Yazıyı kaide öğrenerek yazmaktan ise kaideyi yazılmış şeyleri okuyarak öğrenmeli. İşte ben Nûmune-i Edebiyat'ı (Ebüzziya Bey'in Nûmune-i Edebiyat-ı Osmaniye adlı eseri) o maksatla telif ettim. Mukaddimesinde de fikrimi söyledim. Bugün Ekrem Bey'in (Recaizade Mahmut Ekrem) Talim-i Edebiyatı'yla yazı yazmış" (İSAM. ZE. 7/225).

Velid Ebüzziya zaman zaman yetersiz kaldığı konularda babasından yardım ister. Örneğin 11 Temmuz 1902 tarihli mektubunda edebiyat okumaları sırasında kelimeleri yanlış okuduğunu ve bir türlü anlam çıkaramadığından şikâyet eder. Bunun üzerine Ebüzziya Tefvik Bey soruyu şöyle izah eder; "Buna galat-ı nazar derler. Yani galat-ı taalluk-ı nazardır ki bir kere göz öyle görmüş bulunduğundan öylece zapt eder. Galat-ı tefehüm de de bu kabildendir. Bir kere bir insan bir şeyi belledikten sonra anı pek çok zaman öylece muhafaza eder de tashih edemez. Eski tarz kitabımızda bu türlü kıraat hataları olağan şeylerdendi. Fakat şimdi (Panktüasion)u kabul ettiğimiz cihetle virgüller bizi bu beladan kurtarmaktadır.

Edrene şehri mi bu ya gülşen-i mevâ mıdır

Anda kasr-ı padişahî cennet-i a'lâ mıdır

Beytindeki Gülşen lafzını edat-ı tahayyür olan (yâ) ki yâhud muhâfefdır. Biri de okuyunca bi't-tabî (Yagülşen=Yangleş=Yanlış) lafzı zan olunur. Fakat şimdi bu mısra'ı virgöl ile yazacak olursak (Edrene şehri mi bu ya, gülşen-i mevâ mıdır) o zaman hataya imkân kalmaz" (İSAM. ZE. 7/227). Yine 21 Kasım 1902 tarihli bir başka mektupta oğlu Velid'in bazı kelimelerin yazımı, kullanım yerleri, manaları ve okunuşlarına dair sorularına cevaplar vermeye devam etmiştir. Şemsettin Sami Bey'in Kamûs-ı Türkî adlı eserinde yapılan yanlışlıklara da değinen Ebüzziya Tefvik şöyle izahlarda bulunur; "Nevaz kelimesinin hal-i tecerrüdünde ve vasf-ı terkibi halinde başka başka telaffuzu olup olmadığını sormuş idin. Nevaz, Nevaziş kelimeleri Nun'un fethiyle (Cevaz) ve (Nevazil) vezinlerindedir. Tabii aldıkları vasf-ı terkiplerde de yine hareketlerini muhafaza ederler. Dilnevaz, Bendenevaz, Hatırnevaz terkiplerinde dahi yine Nun'ların fethi ile okunur. Ama Sami Bey Kamûs-ı Türkî'sinde Nevaziş, ile Nevaz'ı fetha ile ve Dilnevaz'ı Nun'un zammıyla yazmış. Ne yapalım. Dört bin beş yüz yıllık bir kelime-i farsiyeyi bir imiş Arnavud'un keyfi için unutacak değiliz ya.

Gelelim Efsar'a: Bu kelime olsa olsa elfaz-ı gayr-ı me'nuseden ad olunabilinir. Çünkü (Zimam) Yular, Dizgin kelimeleri varken Efsar kullanan olmaz, Nasıl ki bugün zimam dahi mevcut iken herkes kayışlı dizgin kullanıyor. Fakat kibardan birinin ıstablına sadece gidilecek olursa seyis başı sana bir gümüşlü başlık veya yularda gösterebilir. Fakat biz kullanır isek garabet göstermiş oluruz. Çünkü herkes sadelik içinde zarafete alışmış olduğundan bârgîrine gümüşlü dizgin takıp da halka maskara olmaya lüzum yoktur. Bu kabilden olarak zimam, yular, dizgin tabirleri dururken bugün atın yularını yeniledim. Yerine "Bir efsar-ı cedit mübaya'a ettim."denmez. Keza, (zimam) da aldım. Diyen olmaz. Fakat mecazen (zimamamız) veya zimamdar-ı devlet tabirlerini kullanırız. Zimam-ı umur, umur-ı devlet'in yularını zimamdar-ı devlet, idare-i devlet'im yuları elinde olanlar demektir ki ta'birat-ı mecaziyedendir. İşte bu makamda da (efsar-ı umur) diyemeyiz. Çünkü adet olmamış, hâlbuki şiirlerimizde mümşiyane yazılmış eserlerde pek çok defa tesadüf olunur" (İSAM. ZE. 7/228).

Velid Ebüzzıya'nın zorlandığı beyitleri ayrıntısı irdeler. Örneğin 22 Nisan 1903 tarihli mektubunda

“Aceb mi hamesine Hızı-r pey-i huceste desem

Ki gezdiği yeri etmiş riy'az-ı Rıdvani

Bu beytin manasını anlamakta ma'zursun. Çünkü Huceste'nin bir manası da (hemişe, behar) dır ki Türkçede herdemtaze ve Kaya Koruğu ve Saksı Güzeli gibi isimleri vardır. İşte Nefi'ni bu beytindeki (Pey-i Huceste) ta biri bu mana itibariyledir. Bi değil pey'dir.” Pey P'nin E ile okunuşu ile iz manasıdır.

Riyaz-ı Rıdvani asıl cennet çayırılığı (Riyaz-ı Hadra-ı Cennet) demektir. Hızır taze sebze, taze ekine, çayıra, çimene ve çimenzare, sebzare denir.

Hızır Aleyhi's Selam ki İbrani de ismi Belba'dır. Arabide Hızır ile telkib olunmasına bi-izni'llahi teala gezdiği yerlerin oturduğu yerlerin yeşil çimenzare tehavvül etmesi sebeptir. Halk yani cehele-i nas bunu (Ha) ile hazır olmaktan, yani her yerde huzurundan dolayı Hızır tesmiye olunmuştur. Zu'm ederler.

İşte Nefi, Nasuh Bey mektubunu Riyaz-ı Huld'e –yani Cennet Bahçesi gibi ferrahbahş dil ü can olan ibaratdan dolayı- teşbih ediyor da kalemi de Hızır-ı pey-i huceste, yani her dem taze denilen nebatata filana telmihen saha-i beyan ve iltifatda yürüdükçe anı haradat-ı ruhefzaya tahvil ediyor demek istiyor” diyerek izah eder.

“Fakire müjde-i ikbal-i genc-i badaver

Gedaya tehniyet-i mansıb-ı Süleyman

beyti vardır ki mitoloji-i Persân'a yahud Tarih-i Kadim-i İran'a müteallik bilinmesi Edebiyat-ı Osmaniye'ce mühim nice manaları şamildir. Şu genç-i badaver tabirinden sen ne anladın. Anladığın şeyi bana da anlatabilir misin” diyerek soru sorar. Ardından şu hususun altını çizer; “Bizim eş'arımızda bâhüsüs neşâyid-i Nefî'de aranacak ve anlanacak şey kelimelerin sathî manâları değil me'âlî-i ıstılâhiyeleridir. Bizde hakkiyle yazı yazmak iktidarını ihraz için o kelimelerin, o tabirlerin ıstılâhî olan manâlarını anlamak, bilmek iktizâ eder” (İSAM. ZE. 7/229).

Ebüzziya Bey, uzaktan eğitim olanaklarının günümüzle kıyaslanamayacak derecede yetersiz olduğu bir dönemde mektuplarla işlediği derslerde oğlunun sorularına cevaplar verir, onun yerine yeni sorular sorar. Konuyu derinleştirerek tartışır. Kaynaklar gösterir, ödevler verir. Örneğin 27 Kasım 1904 tarihli mektupta Velid'in "Gazetelerde mebhûsun anha bir mesele olduğu tahkik eyledim." İbaresinde mebhûsu anha ifadesini garip ve anlaşılmaz bulduğuna dair soruya şu cevabı verir: "Mebhûsun anha tabiri bir terhib-i Arabidir. Hatta bir terhib-i ıstilahidir. Müttetikun aleyh, muhtelifun fih, mevkuufün leh, mevkuufün aleyh, müstenidün bih, memrurün bih ve sair gibi. İşte bunlar tavsif ettikleri kelimelerin haysiyetine göre şekillerini değiştirirler. Tabir-i diğerle mevsuflar müzekker ise bu terhiblerde de suret-i tezkir muteberdir. Mektub-ı mebhûsun anha, dustur-ı müttetikun aleyh gibi. Müennes ise mesele-i mebhûsun anha, kaaide-i müttetikun aleyha, davay-ı muhtelifun fiha, huçec-i müstenidun biha gibi. İşte bunlar sebk-i Farisidir. Yani lisanımızda terhibat-ı Arabiye kavaid-i Farisiye üzere istimal olunur. Yoksa sebk-i Arabide yazılacak olursa başka suret alırlar."

Birden çok sorunun cevaplandığı bu mektuplarda sorular birbirinden bağımsız olmadıkları oldukları görülür. Nitekim aynı tarihli mektupta bazı kelimelerin anlamları (hicv heca kelimeleri gibi), okunuşu, kökeni ve yapısına dair bilgiler verdikten sonra Nefî'nin bir beytini kelime kelime tahlil eder (İSAM. ZE. 7/234).

Benzer konuların işlendiği dersler peyderpey devam etmiştir. Örneğin Ebüzziya Mehmed Tefvik Bey, Velid Ebüzziya'nın, Rezaizade Ekrem Bey'in Servet-i Fünun'da yayınlanan "Asakir-i Osmaniyye" başlıklı şiiri hakkında birtakım sorular içeren mektubuna 25 Mart 1905 tarihli mektupla cevap verir (İSAM. ZE. 1/31). Ardından 30 Mart 1905 tarihli mektubunda terimler ve kelimeler üzerinden ders vermeye devam eder (İSAM. ZE. 7/235).

Ebüzziya Tefvik Bey, derslerde yalnızca edebiyat ve dil bilgisi konularını işlemez, Osmanlı Türkçesinin o günkü sorunlarına dair görüşlerini ve çözüm önerilerini de dile getirir. Örneğin, dilimize yabancı dilden giren kelimeleri ilgili görüşlerini ifade ederken, critique kelimesinin karşılığının tenkit olamayacağını bunun yerine muvahaza olması gerektiğini uzun uzadıya izah eder. Ardından bu benzeri yanlışların altını çizerek şu tespitte bulunur. "Şimdi biz bir takım



kelimatın mukabillerini bulamıyor isek kabahat Arabinin veya Türkçemizin değil, erbab-ı lisanındır. Bir encümen-i Lisan teşekkül etsin de seyret, iki seneye varmaz lügatımızda yüzde on nisbetinde ikmal-i noksan eder” (İSAM. ZE. 7/236).

Ebüzziya Tevfik Bey, tüm bu derslerin arasında öğrencisine rehberlik faaliyetleri yapmaktan da geri kalmaz. Örneğin edebiyat dışındaki diğer dersleri ile alakalı tavsiyelerde bulunur. Bunların önemi üzerinde durarak nasıl ele alması gerektiğine dair önerilere geliştirir (İSAM. ZE. 7/237). Ayrıca gelecekte seçebileceği mesleklere dair önerilerini ile buna bağlı olarak hangi alanlarda kendini geliştirmesi gerektiğine tavsiyelerini sıralar. Nitekim 25 Mart 1903 tarihli mektubun -dersi tamamladıktan sonraki- son bölümünde “Benim re’yimi anlamak ve anladıktan sonra kabul ve ittiba etmek istersen ben sana tabip ol diyemem. Bahusus Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’yi hiç tavsiye edemem. Tabib olmaktan ise eczacı olmak daha hayırlıdır. Tababet zamanımızda şarlatanlığa vardı. Fakat eczacılık bir sanat-ı mühimmedir. Kimya ve Hikmet-i Tabi’ye gibi iki kavi esasa da mübtenidir. Dünyanın her tarafında da işe yarar. Bir tabib aç kalabilir ama bir eczacı nasıl olsa geçinir. Fakat ben gerek seni ve gerek Talha’yı mühendis ve veya makinist veyahut şimist etmek isterdim. Bunun için de riyaziyat da tabahhur etmelisiniz. Sen şimdilik yanınızdaki Fransızlardan hususi ders al. Hem lisani, hem fenni ilerlet. Yaşından korkma. İnsan otuz yaşında da bir Mekteb-i Ali’ye kabul olunur. Üniversitelerde o sinde yüzlerce şakirdan vardır. Ben evladımdan birinin sahib-i kalem ve sahib-i kalem olmakla beraber fenn-i tıba’ata salık olmasını arzu ederim.” tespitlerini dile getirir (İSAM. ZE. 7/239).

Ebüzziya Bey sürgün olduğu sürede yüzlerce mektup yazmıştır. Ancak bunların hepsi ders mektupları değildir. Ders mektuplarında kısa bir hasbihalden sonra konunun izahına geçmiştir. Dersin bitiminde ise temenni ve taleplerle mektuba son vermiştir. Yukarıda çeşitli örneklerini vermeye çalıştığımız söz konusu dersler zaman zaman akamete uğrasa da yaklaşık dört yıl boyunca devam etmiştir (İSAM. ZE. 7/239). Velid Ebüzziya Bey tüm bu süreçte aldığı mektupların bir kısmını “Edebiyat Çalışmaları” adı ile muhafaza etmiştir (İSAM. ZE. 9/369).

Benzer anlatım tekniklerinin kullanıldığı derslerin konuları, konuların derinliği, süresi ve sırası Ebüzziya tarafından oğlu Velid'in ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda belirlenmiştir. Ayrıca derslerle alakalı geri dönütlerin uzaktan eğitimin doğası gereği sınırlı kaldığı, genel olarak öğrenme sürecinin değerlendirildiği bir sınavın ise yapılmadığı görülür.

## SONUÇ

Bilindiği gibi Türkiye'de uzaktan eğitim faaliyetleri 1920'li yılların sonunda başlamıştır. Ancak bundan önceki dönemde uzaktan eğitim münferid örnekleri görülmüştür. Nitekim bunlardan biri bu çalışmanın konusu olan Ebüzziya Tefvik Bey'in edebiyat dersleridir.

Ebüzziya Tefvik Bey'in Konya'ya sürgün edilmesi ve ardından oğlu Velid'in okuldan tecrit edilmesi ile başlayan dersler bir plan ve programdan uzak Velid Ebüzziya'nın beklenti ve talepleri doğrultusunda ilerlemiştir. Her ne kadar bir plan ve sistemden yoksun olsa da bu durum bahse konu derslerin kendi alanında yapılan ilk uygulamalardan bir olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Zira bu dersler bir babanın evladına yazdığı kısa edebi notun ötesinde öğretici nitelikleri olan edebi anlatımlar içermektedir.

Uzaktan eğitimin tanıdığı olanaklar dâhilinde soru cevap, örneklendirme, eser, cümle ve kelime tahlili gibi anlatıların kullanıldığı dersler zaman zaman kesintiye uğrasa da uzun süre istikrarlı olarak devam etmiştir. Derslerde Arapça ve Farsça gramer konularından (Osmanlı Türkçesi ile alakalı) divan şiirlerinin tahlili gibi çeşitli konular işlenmiştir. Yaklaşık dört yıl devam bu dersler, planlı ve sistemli olmaktan uzak, daha ziyade ihtiyaca yöneliktir. Ebüzziya Bey, konuların anlatımında somut örnekler vererek açıklayıcı olma gayreti güder, konular ile alakalı ödev ve tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmemiştir. Ayrıca derslerin dışında zaman zaman oğluna/öğrencisine rehberlik yapmıştır.

Kendi döneminin önemli münevverlerinden olup çalışmaları ile döneminde pek çok ilke imza atan Ebüzziya Tefvik Bey'in oğlu ile yaptığı bu dersler uzaktan eğitim Türkiye'deki ilk örneğini oluşturması bakımından önemlidir.

## KAYNAKÇA

### Arşiv Evrakı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y. PRK. UM.), 53/57.

Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi Arşivi Ziyad Ebüzzıya Evrakı (İSAM. ZE.). 1/10; 1/31; 7/225; 7/227; 7/228; 7/229; 7/232; 7/234; 7/235; 7/236; 7/237; 7/239; 8/341; 9/369.

### Gazeteler

İkdam, 5 Ağustos 1908, s. 2.

Tevhid-i Efkar, 27 Şubat 1924, s. 1.

Son Posta, 18 Ocak 1945, Sayı: 5190, s. 6.

Son Posta, 15 Şubat 1945, Sayı:5218, s. 5.

### Telif Eserler

Akgün, A. (1987). *Ebüzzıyâ Tevfik'in Mecmua-i Ebüzzıyâ'daki Hatıraları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arat, T. ve Bakan, Ö. (2014). Uzaktan eğitim ve uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 363-374.

Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.

Büyükarslan, M. A. (1995). Toplumsal kalkınma ve eğitim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 535-544.

Çoşkunlar, Ş. N. (1957). Ebüzzıya Tevfik hayatı ve eserleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6(4), 64-76.

Ebüzzıya Tevfik. (1973). *Yeni Osmanlılar*, Hürriyet Yayınları.

Ebüzzıya, Z. (1985). Konya Halıcılığı ve Ebüzzıya Tevfik'in Siyasi Mesajlı Halıları. Feyzi Halıcı (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler* içinde, (ss. 465-494). Güven Matbaası.

Ebüzzıya, Z. (1994). Velid Ebüzzıya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 10), 374-378.

İspir, B. (2003). *Uzaktan eğitimde öğrenme-öğretme sürecinin dijital televizyon yayıncılığı ile desteklenmesi*. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*, Pegem Akademi.

Karaş, İ. R. ve Kahraman İ. (2011). Uzaktan eğitim yöntemi ile coğrafi bilgi sistemi öğrenimi. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 18-22 Nisan 2011*.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*, Pegem A Yayınları.

Kırık, A. (2016). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, 0(21), 73-94.

Kırmızı, A. (2016). *Abdülhamid'in Valileri*, Klasik Yayınları.

Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi* (Cilt 2), Fatih Yayınevi Matbaası.

Küyel, M. T. (1974). İbn Sina "on sorunun karşılıkları" nı beyruni için mi yazmıştır? Aydın Sayılı (Ed.), *Beyruni'ye Armagan* içinde, (s.83-127). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

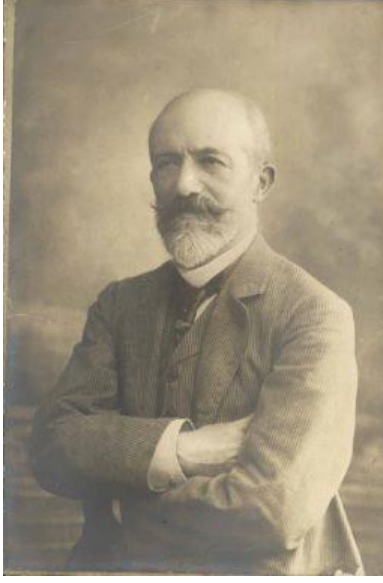
Odabaş, H. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(1), 22-36.

Tokgöz, A.İ. (1993). *Matbuat Hatıralarım*, İletişim Yayınları.

Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*, Nobel Yayın Dağıtım.

Yurdakul, B. (2005). *Uzaktan Eğitim – Eğitimde Yeni Yönelimler*. Pegema Yayıncılık.

**Ek**



<http://aturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=> (Eriřim Tarihi 18.02.2022)



<https://islamansiklopedisi.org.tr/ebuzziya-velid> (Eriřim Tarihi 18.02.2022)